

УДК 341.221.4:378(4-11)

DOI: 10.31499/2307-4906.3.2019.190359

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ РІВЕНЬ

Мигович Ірина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

ORCID: 0000-0003-0060-5387

E-mail: irina.migovich@gmail.com

У статті обґрунтовано імовірність взаємозв'язку між мобільністю як однією із форм інтернаціоналізації національних систем вищої освіти та процесом формування підприємницької компетентності у студентів сучасних університетів. Теоретична база щодо проблематики роботи підтримана аналітичним оглядом практичних даних, представлених на офіційному електронному ресурсі Інституту статистики Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO) та даних Аналітичного центру CEDOS, Україна. Підприємницьку компетентність визначено як сформований комплекс знань, умінь та навичок, що охоплюють уявлення про наявні можливості та здатність розпізнавати ті з них, які є найбільш необхідними для професійної діяльності.

Ключові слова: інтернаціоналізація, система вищої освіти, інституційний рівень інтернаціоналізації, мобільність, підприємницька компетентність, глобальний ринок праці, конкурентоспроможність, професійна діяльність.

ENTREPRENEURIAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF NATIONAL EDUCATION SYSTEMS INTERNATIONALIZATION: INSTITUTIONAL LEVEL

Myhovich Iryna, PhD in Philology, Associate Professor of the Romance and Germanic Philology Department, State Institution "Luhansk National Taras Shevchenko University".

ORCID: 0000-0003-0060-5387

E-mail: irina.migovich@gmail.com

The goal of the article is to substantiate the likelihood of interconnection between mobility as a form of internationalization of national higher education systems and the formation of entrepreneurial competence among students of contemporary universities. The author emphasizes that in the context of the integration of European education systems internationalization is one of the priority directions for reforming national higher education systems. It promotes greater access to higher education for representatives of different countries; universalization of diverse knowledge; enhancement of international cooperation at national and institutional levels; enhancement of academic mobility; orientation of education to the realities of the globalized world of the XXI century with the active development of public-private partnerships in education, etc. Theoretical framework is supported by analytical review of practical data presented on the official electronic resource of United Nations Institute for Education, Science and Culture (UNESCO) and CEDOS Analytical Center, Ukraine. Entrepreneurial competence has been identified as the one, which consists of knowledge, skills and

attitudes appropriate in a particular economic, cultural and social context. Knowledge encompasses insights regarding available possibilities and ability to recognize those that are adequate for one's professional or business activities, for example:

- *skills of planning;*
- *organizing;*
- *analysis;*
- *communication;*
- *performing;*
- *reporting;*
- *assessment;*
- *recording;*
- *skills related to project design and implementation;*
- *capability to cooperate and be flexible within a team;*
- *recognizing one's own strengths and weaknesses;*
- *capability to be proactive and respond to changes in a positive way;*
- *ability to assess and take risks when it is appropriate.*

As a result, the study outlines the statement on fundamental importance of mobility as a form of institutionalization of institutional level and the formation of entrepreneurial competence among students and graduates of the XXI century universities. This mobility promotes culturally competent attitude towards the world. The attitude in which people constantly acquire new knowledge and skills while building new relationships with the surrounding environment and increasing their own level of competitiveness in the global labor market of the XXI century.

Keywords: *internationalization, higher education system, institutional level of internationalization, mobility, entrepreneurial competence, global labor market, competitiveness, professional activity.*

Особливості становлення та функціонування глобалізованого суспільства XXI століття, почасти обумовлені утвердженням ринкової економіки і комерціалізацією освітньої та наукової галузей, зумовлюють необхідність істотного варіювання підходів до процесу надання освітніх послуг в університетах сьогодення. Глобалізований ринок праці XXI століття потребує професіоналів, здатних ефективно працювати у постійно змінюваних соціально-економічних умовах, безпосередньо розвиваючи при цьому професійні кваліфікації через сформовані компетентності XXI століття і опосередковано – власне конкурентоспроможність локального, регіонального, національного, глобального ринків праці. Проте на думку аналітиків Європейської Комісії, національні системи освіти країн Європи почасти продовжують практику надання освітніх послуг з відривом від реальних потреб глобалізованого ринку праці, не завжди формують компетентності, необхідні для подальшого ефективного працевлаштування, недостатньо співпрацюють з представниками бізнесу та потенційними роботодавцями задля наближення навчального досвіду до реалій сучасного професійного середовища: *European education and training systems continue to fall short in providing the right skills for employability, and are not working adequately with business or employers to bring the learning experience closer to the reality of the working environment* [18].

Серед факторів, які вже впродовж не одного десятиліття впливають на трансформацію національних економік країн світу, коливання кон'юнктури національних ринків праці та утвердження особистісної мотивації до розвитку професійної кар'єри, назовемо такі: 1) глобалізаційні процеси, які вимагають від вищої освіти надання студентам сучасних університетів базових можливостей інтегруватися в різні соціуми, бути конкурентоспроможними на ринку праці; 2) інтенсивний розвиток цифрових технологій і як наслідок формування інформаційного суспільства знань, в якому

пріоритетним є не накопичення студентами знань та предметних умінь, а формування навичок пошуку інформації, здатності до розвитку компетентностей ХХІ століття упродовж життя, адже вони стають визначальними для професійного розвитку особистості і відповідно конкурентоспроможності національних економік.

Названі фактори впливають на національні системи вищої освіти ХХІ століття, спричиняючи: 1) міжнародну інтеграцію, що постійно посилюється в умовах глобалізації; 2) збільшення кількості студентів (у тому числі і за рахунок мобільності як форми інтернаціоналізації національних систем вищої освіти інституційного рівня); 3) появу *підприємницьких університетів (entrepreneur Universities)* через нездатність національних урядів країн світу фінансувати освіту збільшеної кількості осіб; такі університети діють як економічні агенти в галузі освіти та науки; 4) підвищення попиту на вищу освіту, розширення доступу до неї через міжнародні програми для іноземних громадян англійською мовою, і таким чином перехід від концепту елітарності вищої освіти до її масовізації [8, с. 26].

Природньо пов'язуємо це з утвердженням концепту *інтернаціоналізація* в царині вищої освіти. Загальноживаного його визначення донині не існує, як і цілісної структури внутрішніх та зовнішніх механізмів інтернаціоналізації процесу надання освітніх послуг закладами вищої освіти. Окремі структурні одиниці цих механізмів представлені в науковому полі сучасних компаративних педагогічних студій. Так, в якості ключової характеристики поняття більшість учених називають міжнародний характер діяльності університетів, міжнародне співробітництво, міжнародні програми і послуги [10, с. 6]. Інтернаціоналізацію вищої освіти характеризуємо як цілеспрямований процес інтеграції міжнародного та міжкультурного вимірів в цілі, функції та зміст діяльності університетів з метою підвищення якості їхньої освітньої та науково-дослідної діяльності, як шлях до розвитку національних систем вищої освіти і водночас шлях формування у студентів компетентностей, що їх потребує життя у глобалізованому світі ХХІ століття [10; 11; 19]. Проте чи дійсно сучасні університети, навіть ті, які мають серед своїх нормативних документів Стратегію (План / Програму) інтернаціоналізації, формують такі компетентності, що представляють собою ці компетентності і як вимірюються, – ці питання постали в процесі дослідження і обумовили проблематику розвідки.

Звертаючись до теоретико-методологічної бази розвідки, відзначимо, що питанням інтернаціоналізації вищої освіти приділяють увагу Н. Бідюк, Т. Десятова, Н. Журавська, І. Задорожна, Т. Ключкович, Н. Лавриченко, М. Лещенко, А. Парінова, Г. Ржевська, А. Сбруєва, Г. Товканець, Дж. Айнер, П. Бок, М. Іван дер Венде, У. де Вінтер, Х. де Вітт, Л. Власкєну, Д. ван Дамме, Т. Келвемарк, П. Нельсон, Дж. Стімпл, Л. Уїлсон тощо. Сутнісні характеристики інтернаціоналізації національних систем вищої освіти представлено в роботах Ф. Альтбаха, М. Ван дер Венде, Б. Еллінгбо, Ш. Бонд, Дж. Местенхаузєра тощо. Аспектна імплементація та подальша інтенсифікація процесу інтернаціоналізації вищої освіти в Україні є предметом вивчення, зокрема, Н. Авшенюк, В. Андрущенко, Г. Васяновича, С. Вербицької, О. Верхогляд, О. Гонти, Л. Гурич, І. Калєнюка, В. Кременя, Л. Курія, В. Лугового, Є. Пінчук, М. Піч, Л. Полешко, Л. Пуховської, А. Сбруєвої, В. Солощенко, О. Трохимець, Т. Фінікова тощо. Широкого розповсюдження набуло визначення Дж. Найт, відповідно до якого *інтернаціоналізація вищої освіти* передбачає інтеграцію міжнародного / міжкультурного

виміру в освітню, дослідницьку та адміністративну функції національних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) [10, с. 6–7]. Часто цитованим в останні роки стало визначення інтернаціоналізації, що його представила фінська дослідниця Мінна Содерквіст (*Minna Söderqvist*): *Інтернаціоналізація національних систем вищої освіти є процесом переходу ЗВО від національного до міжнародного виміру, спрямованим на включення останнього в усі аспекти управління з метою підвищення якості викладання й навчання та досягнення бажаного рівня компетентності випускників* [21]. Наші попередні розвідки засвідчують, що інтернаціоналізація систем вищої освіти сприяє розширенню доступу до неї; універсальності знань; появи міжнародних стандартів якості вищої освіти; посиленню інноваційного характеру вищої освіти; розширенню і зміцненню міжнародного співробітництва; активізації академічної та студентської мобільності; орієнтованості освіти на майбутнє тощо [13; 14; 15].

Розглядаючи процес інтернаціоналізації у вищій освіті, зазвичай приділяють увагу концептуальним засадам явища (причини виникнення та умови розвитку), рівням та формам, особливостям прояву в різних країнах (у тому числі і в розрізі компаративних студій), проте взаємозв'язок між формами інтернаціоналізації національних систем вищої освіти, зокрема академічною мобільністю студентів закладів вищої освіти, та подальшою конкурентоспроможністю випускників на світовому / національному / регіональному ринках праці за рахунок набуття ними актуальних для громадян ХХІ століття компетентностей (до прикладу, *підприємницька*) окреслено побіжно. Вивчення цієї проблематики має за мету наша розвідка. Серед завдань роботи виділяємо такі: спираючись на попередні наші дослідження [13; 14; 15], розглянути інтернаціоналізацію національних систем вищої освіти з урахуванням компетентісного підходу до надання освітніх послуг; проаналізувати особливості інституційного рівня провадження процесу інтернаціоналізації сучасними університетами; обґрунтувати тезу, що кінцевим результатом процесу інтернаціоналізації на інституційному рівні (форма вираження – академічна мобільність) є серед іншого формування підприємницької компетентності у студентів та випускників університетів.

Вищу освіту сьогодення все частіше характеризують не за типом (регульована державою / приватна), не за здатністю бути прибутковою / неприбутковою чи за моделлю реалізації (стаціонарне, заочне, дистанційне, віртуальне навчання тощо), проте за якістю, здатністю забезпечити вимірюваний за певними показниками / індикаторами якісний результат процесу надання освітніх послуг. Підвищення якості процесу надання освітніх послуг для національних систем вищої освіти країн Європи є пріоритетом зокрема і Болонського процесу, окремі структурні елементи якого протягом багатьох років почасти впроваджує і українська вища школа [9, с. 12]. Відповідь на питання забезпечення якості вищої освіти, на думку вчених, прийшла з боку відносно нового «тренду» у вищій освіті – процесу інтернаціоналізації, який наразі має багато визначень, що засвідчують невідповідність його трансформації. До прикладу, *[Internationalization of Higher Education is] the intentional process of integrating an international, intercultural or global dimension into the purpose, functions and delivery of post-secondary education, in order to enhance the quality of education and research for all students and staff, and to make a meaningful contribution to society* [9, с. 13]. Цікавим є те, що інтернаціоналізація, на думку вчених, представляє собою планомірну інтеграцію глобального міжкультурного контексту в процес провадження освітньої діяльності саме

з метою підвищення її якості. Визначення підкреслює цілеспрямованість та активність процесу – інтернаціоналізація не є власне метою, проте засобом підвищення якості, посилення досконалості вищої освіти і наукових досліджень. У визначенні зазначено також, що інтернаціоналізація має слугувати суспільним потребам, а не концентруватися виключно на економічно обґрунтованій університетами необхідності збільшення власних прибутків.

Впливаючи на якість вищої освіти XXI століття, процес інтернаціоналізації, який має різні форми прояву, сприяє розвитку у студентів освітніх установ низки актуальних для глобалізованого світу компетентностей, таких як, до прикладу, підприємницька (*entrepreneurial competence*). За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) підприємницька компетентність формується завдяки поєднанню креативності, ініціативності, здатності вирішувати проблеми, керувати ресурсами, володіти знанням зі сфери фінансів та технологій (*Entrepreneurship competencies combine creativity, a sense of initiative, problem-solving, the ability to marshal resources, and financial and technological knowledge. These competencies enable entrepreneurs and entrepreneurial employees to provoke and adapt to change*) [17]. Теоретичні розвідки з проблематики статті дозволяють говорити, що сучасна конкурентна спроможність та перевага національних економік має своїм підґрунтям розвинену підприємницьку компетентність; розвиток підприємницької компетентності покращує перспективи працевлаштування молоді; сучасні освітні установи мають робити вагомий акцент на здобутті студентами теоретичних підприємницьких знань під час навчання, у тому числі за рахунок форм інтернаціоналізації інституційного рівня.

Європейська комісія звернула увагу на важливість навчання підприємливості ще у 2003 році в «Зеленій книзі» з питань підприємливості в Європі; ініціативність та підприємливість були вказані як складові восьми компетентностей, необхідних для суспільства, що ґрунтується на знаннях. Європейська рамка *EntreComp* (рамка підприємницької компетентності) визначає підприємливість як компетентність, що має на меті досягнення консенсусу між усіма зацікавленими сторонами та встановлення зв'язку між сферами освіти та праці [18]. Академічний тлумачний словник англійської мови наводить таке визначення лексеми *entrepreneurship* (*підприємливість*): «здібність організовувати, управляти та приймати ризики, що стосуються ведення власної справи» (*ability to organize, manage, and assume the risks of a business or enterprise*) [12]. Схожі тлумачення наявні і в інших лінгвістичних довідникових джерелах, що дає можливість певного узагальнення: підприємливість – властивість людини, яка дає їй змогу розпочати власний бізнес, готовність ризикувати втратою, аби заробити гроші; далекозорість та схильність до впровадження інновацій у власну діяльність.

Українські дослідники підкреслюють, що підприємливість і відповідно підприємницька компетентність є інтегрованою характеристикою якостей особистості, її результативний блок, формований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції, при цьому компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, всього того, що можна мобілізувати для активної дії [1, с. 15–17; 3; 4, с. 263–272]. Поняття «підприємницька компетентність» окреслено як стійку здатність здійснювати підприємницьку діяльність, уміння обрати засоби та способи

підприємницької поведінки, планувати, реалізовувати й оцінювати бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій і обирати економічно помірковані й економічно обґрунтовані рішення. Особистісно-комунікативний компонент підприємницької компетентності – вміння налагоджувати контакт із клієнтами, вибір доцільного варіанту мовленнєвої поведінки; орієнтуватися в типових і нетипових ситуаціях професійного спілкування, про культуру підприємництва, що є складниками організаційної лінгвістики: «Підприємницька компетентність майбутніх фахівців встановлює зв'язок між знаннями й уміннями та є здатністю бачити, як виходити з різних ситуацій» [4, с. 264].

Підкреслюємо, що підприємницька компетентність складається із знань, умінь та навичок, які відповідають конкретному економічному, культурному та соціальному контексту. Знання охоплюють уявлення про наявні можливості та здатність розпізнавати ті, які є адекватними для професійної діяльності особистості. Слідом за Ю. А. Біловою та аналітиками ОЕСД виділяємо такі навички, як: навички планування, організації, аналізу, зв'язку, виконання, звітності, оцінки та запису; навички, пов'язані з розробкою та реалізацією проекту; здатність співпрацювати та бути здатним до роботи у корпоративному середовищі; здатність визнавати власні сильні та слабкі сторони; здатність проявляти активність та позитивно реагувати на зміни; здатність оцінювати та ризикувати, коли це доречно.

Названі структурні елементи і відповідно в цілому підприємницьку компетентність студентів та випускників сучасних університетів допомагають розвивати форми прояву інтернаціоналізації інституційного рівня, до яких, слідом за Ю. Біловою та Е. Захарія, відносимо: взаємне визнання програм – у разі навчання студентів у партнерському закладі вищої освіти отримані ними оцінки визнаються у «рідному» університеті і, навпаки, оцінки, отримані у «рідному» закладі вищої освіти, враховуються на наступних етапах навчання у закладі-партнері (наприклад, система подвійних дипломів), студентська та викладацька мобільність, професійний розвиток викладацького та адміністративного складу, міжнародна співпраця в дослідницькій діяльності, вивчення іноземних мов, інтернаціоналізовані навчальні плани, навчання іноземних громадян, мовна підготовка іноземних студентів, розробка інтернет-порталів закладів вищої освіти кількома мовами; впровадження єдиних інтернаціоналізованих освітніх програм; розробка спільних інтернаціоналізованих освітніх програм і транскордонних курсів; впровадження спільних аспірантських та докторських студій; інформаційна презентація результатів діяльності університетів тощо [1; 23].

Дослідження Європейської асоціації університетів (*European Universities Association – EUA*) серед іншого визначає такі основні форми інтернаціоналізації вищої освіти з урахуванням їх відсоткової пріоритетності для 451 освітніх установ з 46 країн Європи, що брали участь в дослідженні і в підсумковому анкетуванні [20]: офшорні кампуси, MOOC та інші види дистанційного навчання, ступеневі програми, що викладаються іншими мовами, крім англійської, проекти з розвитку потенціалу з партнерами в країнах, що розвиваються, міжнародні кампанії по залученню студентів, інтернаціоналізація вдома, літні школи, міжнародний маркетинг, ступеневі програми, що викладаються англійською мовою, стратегічні партнерства з відібраними іноземними університетами, участь у міжнародних освітніх мережах, студентське працевлаштування / стажування, мобільність викладачів, мобільність студентів (див. Рис. 1).

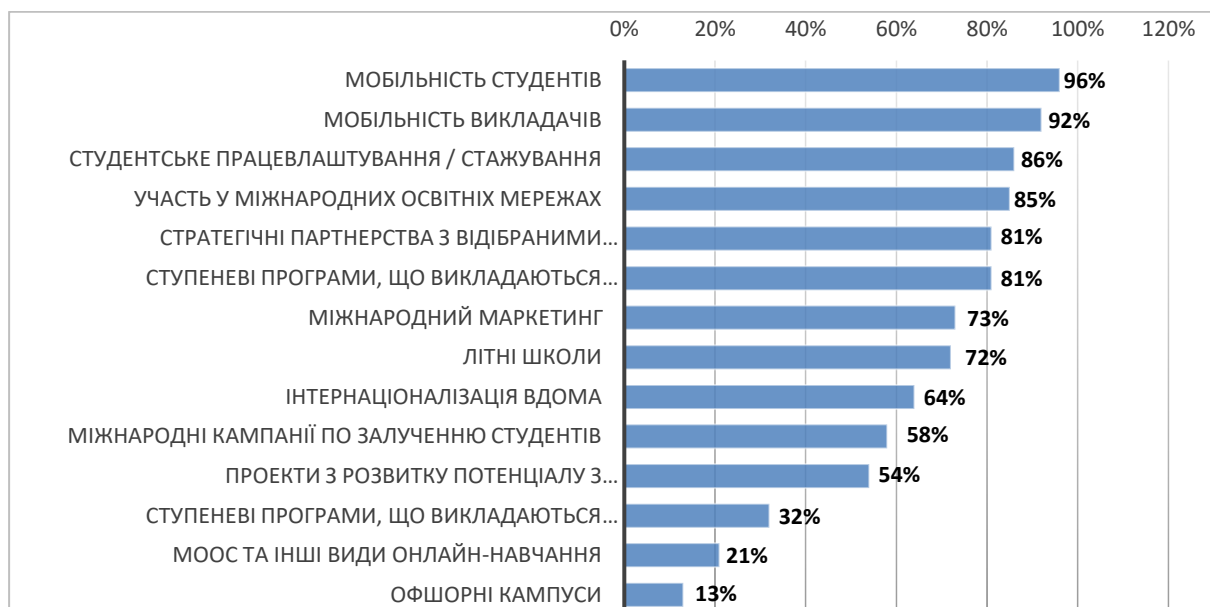

Рис. 1. Основні форми інтернаціоналізації національних систем вищої освіти з урахуванням їх відсоткової пріоритетності для університетів Європи (Складено автором за даними [20])

Дослідження засвідчило також, що переважна кількість установ (69 %) називає інтернаціоналізацію в якості найважливішого аспекту розвитку вищої освіти за попередні п'ять років, і 83 % передбачають, що важливість інтернаціоналізаційних процесів буде продовжувати зростати у середньостроковій перспективі. Наступна інфографіка демонструє відсотковий вплив форм інтернаціоналізації на навчання / викладання і відповідно якості надання освітніх послуг.

Глобальне опитування Міжнародної асоціації університетів 2014 року (*International Association of Universities – IAU*) [7] виявило, що найвагомішими перевагами інтернаціоналізації національних систем вищої освіти для європейських респондентів стали: покращена якість навчання / викладання, вдосконалене міжнародне співробітництво та підвищення міжнародної обізнаності (глобальна компетентність) студентів. В 2018 році Асоціація провела п'яте глобальне онлайн-опитування щодо інтернаціоналізації вищої освіти, результати якого наразі не оприлюднені. Відповіді надійшли від 907 установ зі 126 країн світу. Респондентам було запропоновано обрати трійку очікуваних переваг інтернаціоналізації із запропонованого списку з 10 показників, поданих у такому порядку: 1) посилення міжнародного співробітництва та розбудова потенціалу; 2) посилення інтернаціоналізації освітніх програм (інтернаціоналізація вдома); 3) підвищення престижу освітньої установи; 4) покращення працевлаштування випускників установи; 5) поліпшення якості викладання та навчання; 6) підвищення міжнародної обізнаності (глобальна компетентність) студентів, залучення до глобальних проблем; 7) розширення міжнародних дослідницьких мереж; 8) підвищення та диверсифікація прибутків установи; 9) можливість порівняння та врахування міжнародних прикладів успішної діяльності; 10) посилення інституційних можливостей для наукових досліджень та продукування знань. 36 відсотків респондентів обрали перший показник в якості найважливішої переваги процесу інтернаціоналізації, «поліпшення якості викладання та навчання» було визначено в якості другої найважливішої переваги

(21 відсоток респондентів), «підвищення та диверсифікація прибутків» було розміщено на третьому місці (17 відсотків респондентів). Результати опитування свідчать, що розвиток глобальної компетентності студентів освітніх установ пов'язаний з нарощенням потенціалу університетів за рахунок в тому числі і поліпшення якості надання освітніх послуг.

Встановлюючи зв'язок між поняттям інтернаціоналізації та підприємницькою компетентністю, наголошуємо на принциповій важливості такої форми інтернаціоналізації як мобільність, яку визначаємо як засіб набуття академічних та культурних переваг, які в перспективі сприяють підвищенню показників працевлаштування молоді на глобального ринку праці XXI століття. Посилаючись на тезу С. Окаями, відзначаємо, що мобільність сприяє розвитку в людини культурно компетентного ставлення до світу, відповідно до якого люди постійно отримують нові знання та набувають нових вмінь, вибудовуючи нові відносини з оточуючим світом (... *to maintain culturally competent attitudes as we continue to attain new knowledge and skills while building new relationships. Awareness, the valuing of all cultures, and a willingness to make changes are underlying attitudes that support everything that can be taught or learned*) [16, с. 97].

В якості інструменту реалізації мобільності студентів називаємо національні стипендіальні програми, а також програми, фінансовані міжнародними організаціями в галузі вищої освіти та досліджень. Так, в Україні вже сім років функціонує *Бюджетна програма навчання та стажування за кордоном*, започаткована з метою підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми методами, забезпечення інформаційного обміну, розширення наукових контактів із зарубіжними науковцями. Програма працює відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 411 «*Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном*», відповідно до якої Міністерство освіти і науки України оголошує конкурс з відбору на навчання студентів і аспірантів та стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних університетах та наукових установах за кордоном.

Серед програм мобільності, фінансованих міжнародними організаціями, передовсім назвемо Рамкову програму Європейського Союзу з досліджень та інновацій *Horizon 2020*, асоційованим членом якої Україна є з 2015 року. Дотепер за підсумками 446 конкурсів для 117 українських організацій-учасників програми передбачено фінансування у сумі 17,232 мільйонів євро для 90 проєктів, 9 з яких координуються українськими організаціями. За цей час 1190 українських університетів та організацій підготували та подали на розгляд 915 проєктних пропозицій. Загальна вартість проєктів, у яких беруть участь 117 українських організацій – 465,851,011.00 євро [2].

Нижче представлено аналітичний огляд даних щодо мобільності українців з 2008–2009 до 2015–2017 навчальних років, базуючись на дослідженнях аналітичного центру CEDOS та Інституту статистики UNESCO. Динаміка зростання з 2008 по 2016 роки склала 129 відсотків; порівняння 2015 та 2017 років свідчить про приріст у майже 29 відсотків (13266 осіб) [5; 22]. Для більшості країн подане число охоплює українських громадян, які навчаються у визнаних цими державами закладах вищої освіти на програмах повного циклу, денній формі, на бакалаврських та магістерських програмах (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Кількість студентів – українців за кордоном
(Складено автором за даними [22])

Країна	2008–2009	2009–2010	2010–2011	2011–2012	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017
Польща	2831	3499	4879	4717	6118	9485	14756	22544	29253
Німеччина	8557	8818	8830	8929	9044	5444	5602	5850	–
Чехія	1046	1364	1456	1556	1727	1876	2098	2333	–
Італія	800	1043	1314	1484	1780	1903	2063	2367	–
Іспанія	558	641	840	604	764	678	–	–	399
Франція	1349	1388	1447	1532	1524	1128	1131	1224	–
Великобританія	535	605	670	825	905	1040	–	–	–
Австрія	595	713	762	981	865	1013	964	1099	1194
Угорщина	829	896	862	1051	1019	1269	1169	913	1105
Болгарія	275	296	333	336	370	429	478	531	570
Швейцарія	292	318	336	290	309	315	331	331	342
Швеція	259	253	429	333	285	207	180	201	–
Туреччина	209	198	208	208	232	266	363	487	–
Латвія	61	259	214	214	183	188	233	196	–
Фінляндія	114	123	145	145	180	161	185	193	208
Молдова	271	235	202	157	165	164	–	–	–
Нідерланди	87	79	96	187	287	–	314	352	–
Бельгія	143	133	174	108	128	120	127	115	–
Сербія	9	8	10	10	3	4	8	9	16
Словенія	21	26	32	19	22	27	29	34	–
Хорватія	3	4	8	9	3	10	8	9	3
Греція	196	234	294	452	472	–	–	–	–
Данія	–	–	–	29	35	133	124	119	112
Естонія	121	127	119	25	31	34	57	93	–
Ірландія	13	15	18	22	16	17	17	19	28
Литва	97	108	111	94	110	194	164	145	179
Словаччина	71	84	98	116	138	237	834	514	x

Статистичні дані свідчать, що програмами мобільності щорічно користується все більша кількість студентів національних освітніх установ, збільшуючи тим самим обсяги освітньої міграції в межах Європейського Союзу. Слідом за дослідниками аналітичного центру CEDOS називаємо такі підстави для мобільності: 1) можливості для навчання вдома обмежені, але віддача від освіти вдома висока, тому студенти здобувають бажану освіту й повертаються додому; 2) можливості для навчання вдома є, але віддача від освіти нижча, ніж в країні призначення, тому студенти їдуть здобувати освіту за кордон з намірами подальшого працевлаштування [5]. Часто студенти керуються економічними факторами, серед яких на першому місці є саме якість надання освітніх послуг і, відповідно, імовірність працевлаштування під час чи після навчання. Таким чином, мобільність як форму інтернаціоналізації інституційного рівня називаємо тим чинником, який сприяє розвитку підприємницької компетентності

студентів та випускників сучасних закладів вищої освіти. Спираючись на перелічене вище, визначаємо мобільність також як засіб створення академічних та культурних переваг, сприяння збільшенню працевлаштування і доступу молоді до ринку праці в умовах все більш взаємозалежного знання, економіки і суспільства глобалізованого світу XXI століття.

Інтернаціоналізація національних систем вищої освіти передбачає створення системи міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти, в якості одного з пріоритетів якої є сприяння національним освітнім установам в розширенні експорту освітніх послуг шляхом: розвитку нових міжнародних мереж та асоціацій; зростання числа студентів, викладачів і дослідників, що беруть участь у програмах мобільності; ініціювання міжнародних наукових досліджень; впровадження змін у навчальні плани / програми закладів і окремих факультетів, що встановили партнерські стосунки, збільшення числа курсів, програм і кваліфікацій, які зосереджуються на порівняльних і міжнародних темах; приділення уваги розвитку міжнародних / міжкультурних і глобальних компетентностей; збільшення позанавчальної діяльності з міжнародними або мультикультурними компонентами у кампусі; стимулювання залучення іноземних студентів; зростання кількості спільних або подвійних дипломів; розширення системи партнерств, франчайзингу, створення офшорних філій, які працюють за планами і програмами базового закладу; нових регіональних та національних державних політик і програм підтримки мобільності та інших ініціатив щодо інтернаціоналізації [6, с. 116]. Названі форми інтернаціоналізації сприяють розвитку підприємницької компетентності у студентів та випускників університетів.

Підприємницьку компетентність студентів сучасних університетів, сформовану завдяки участі ними в програмах мобільності як форми інтернаціоналізації національних систем вищої освіти, розглядаємо як комплекс теоретичних знань з певної спеціальності, підсилених міжнародними практичними навичками, що відповідають цілям і зовнішнім вимогам глобалізованого ринку праці; це синтез набутого практичного досвіду та теоретичних знань, де наслідком імовірно є статус професіонала, здатного до прогнозування будь-якої діяльності з урахуванням імовірних ризиків. Підприємницьку компетентність визначаємо як один із провідних факторів конкурентоспроможності, особистісного розвитку та сталої працездатності особистості; вона сприяє інновативності та загальному зростанню особистості в сучасному динамічному та конкурентному середовищі.

Підприємницька компетентність передбачає спроможність впроваджувати в професійну діяльність практичні навички й оперувати ними, моделюючи ситуації та формуючи уміння успішної взаємодії між колегами в корпоративних структурах. Вона є персональним фундаментом особистості для започаткування нею підприємницької діяльності, який базується не лише на розвинених когнітивних навичках, а й на вольових якостях та інтересах. Саме розвиток підприємницької компетентності у студентів визначено чи не першочерговим завданням національних систем освіти європейських країн, адже вона пов'язана із здатністю особистості до належного працевлаштування та взаємозалежним підвищенням конкурентоспроможності національного ринку праці: *By 2020, 20 % more jobs will require higher level skills. Education needs to drive up both standards and levels of achievement to match this demand,*

as well as encourage the transversal skills needed to ensure young people are able to be entrepreneurial and adapt to the increasingly inevitable changes in the labour market during their career [18]. В процесі навчання у закладах вищої освіти підприємницька компетентність студентів може бути розвинена за рахунок мобільності як провідної форми інтернаціоналізації національних систем вищої освіти на інституційному рівні.

Перспективним вважаємо подальші розвідки щодо окресленої проблематики, які передбачатимуть:

- визначення того, як Стратегії інтернаціоналізації освітніх установ впливають на розвиток підприємницької компетентності студентів;
- аналіз етапів розвитку підприємницької компетентності у взаємозв'язку з розвитком особистості;
- студентська візія щодо концепту «підприємницька компетентність» та можливостей її розвитку;
- студентське визначення цінності та користі підприємницької компетентності;
- точки зору науковців, які представляють різні галузеві сфери знань (до прикладу, сфера обслуговування, охорона здоров'я, громадська безпека тощо) щодо підприємницької компетентності та її розвитку за умови набуття знань, розвитку вмінь та навичок в інтернаціоналізованому освітньому середовищі;
- розробка моделі підприємницької компетентності відповідно до положень теорії інтернаціоналізації національних систем вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 15–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7 (дата звернення: 10.11.2019).
2. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 10.11.2019).
3. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України. Рекомендації з освітньої політики*. Київ: К.І.С., 2003. С. 13–43.
4. Семенов О. М. Концепт «підприємницька компетентність» у вимірах лінгвопраксеології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 6(80). С. 263–272.
5. Стадний Є. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. *Аналітичний центр CEDOS*. URL: <https://cedos.org.ua/> (дата звернення: 10.11.2019).
6. De Wit H. Internationalization of Higher Education. European Parliament, Brussels: EU, 2015. P. 116.
7. Egron-Polak E. Internationalization of Higher Education: Growing expectations, fundamental values. *IAU 4th Global Survey*. URL: <https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau-4th-global-survey-executive-summary.pdf> (дата звернення: 10.12.2019).
8. Flaud R. Convergence and Diversity. *Europe's Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose. Reader*. EUA, 2007. P. 23–36.
9. Froment E. Quality assurance and the Bologna and Lisbon objectives. *Embedding Quality Culture in Higher Education*. 2007. P. 11–13.
10. Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education*. 2008. № 50. P. 6–7.
11. Knight J. Higher education in Turmoil. The changing world of internationalisation. Rotterdam, the Netherlands: Sense Publishers. 2008. P. 3.
12. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/entrepreneurship> (дата звернення: 10.11.2019).

13. Myhovych I. Internationalization as the factor of influence as to the transformation of systems of higher education in the countries of Eastern Europe. *Visnyk of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*. 2017. No. 8(313).
14. Myhovych I. Internationalization Process as a Way to Ensure Quality of Higher Education in Ukraine. *Education and Pedagogical Sciences*. 2018. No. 1(168).
15. Myhovych I. Redefining the System of Higher Education in Ukraine Within the Context of the Internationalization Process: Practical Rationale. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. Vol. 70. Issue 170.
16. Okayama C. M. Components of cultural competence: Attitudes, knowledge, and skills. *Culturally competent practice: Skills, interventions, and evaluations*. Boston: Allyn & Bacon, 2001. P. 89–100.
17. Organization for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.htm> (дата звернення: 10.12.2019).
18. Rethinking Education: Investing in Skills for Better Socio-Economic Outcomes. *Communication de la commission au parlement européen, au conseil, au comité économique et social européen et au comité des régions*. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?qid=1423750986387&uri=CELEX%3A52012DC0669> [in English].
19. The Internationalization of Higher Education. *UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. Higher Education in Europe*. 2014. Vol. 32. No. 4.
20. Trends 2015: Learning and Teaching in European Universities. EUA, 2015. 133 p.
21. UNESCO. Global flow of tertiary-level students. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx> (дата звернення: 10.11.2019).
22. UIS.Stat. UNESCO Institute of Statistics. URL: <http://data.uis.unesco.org/#> (дата звернення: 10.11.2019).
23. Zaharia E. S. The Entrepreneurial. University in the Knowledge Society. *Higher Education in Europe*. 2008. Vol. 30. № 1. P. 31–40.

REFERENCES

1. Bilova Yu. A. (2013). Poniattia ta struktura pidprijemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profiliiu. *Novlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity, issue 7, 15–17*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7 [in Ukrainian].
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian].
3. Ovcharuk O. V. (2003). Kompetentnosti yak kliuch do formuvannia zmistu osvity. *Stratehiia reformuvannia osvity Ukrainy. Rekomendatsii z osvითnoi polityky*, Kyiv, K.I.C., 13–43 [in Ukrainian].
4. Semenoh O. M. (2018). Kontsept “pidprijemnytska kompetentnist” u vymirakh lingvoprakseolohii. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 6(80)*, 263–272 [in Ukrainian].
5. Stadnyi Ye. Ukrainski studenty za kordonom: fakty ta stereotypy. *Analychnyi tsentr CEDOS*. URL: <https://cedos.org.ua/> [in Ukrainian].
6. De Wit H. (2015). Internationalization of Higher Education. *European Parliament, Brussels: EU, 116* [in English].
7. Egron-Polak E. (2014). Internationalization of Higher Education: Growing expectations, fundamental values. *IAU 4th Global Survey*. URL: <https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau-4th-global-survey-executive-summary.pdf> [in English].
8. Flaud R. (2007). Convergence and Diversity. *Europe’s Universities beyond 2010: Diversity with a Common Purpose. Reader. EUA, 23–36* [in English].
9. Froment, E. (2007). Quality assurance and the Bologna and Lisbon objectives. *Embedding Quality Culture in Higher Education, 11–13*. [in English].
10. Knight J. (2008). Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education, 50, 6–7* [in English].
11. Knight J. (2008). Higher education in Turmoil. The changing world of internationalisation. *Rotterdam, Sense Publishers, 3* [in English].
12. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/entrepreneurship> [in English].
13. Myhovych I. (2017). Internationalization as the factor of influence as to the transformation of systems of

- higher education in the countries of Eastern Europe. *Visnyk of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 8(313) [in English].
14. Myhovych I. (2018). Internationalization Process as a Way to Ensure Quality of Higher Education in Ukraine. *Education and Pedagogical Sciences*, 1(168) [in English].
 15. Myhovych I. (2018). Redefining the System of Higher Education in Ukraine within the Context of the Internationalization Process: Practical Rationale. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 70, 170 [in English].
 16. Okayama C. M. (2001). Components of cultural competence: Attitudes, knowledge, and skills. *Culturally competent practice: Skills, interventions, and evaluations*. Boston: Allyn & Bacon, 89–100 [in English].
 17. Organization for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.htm> [in English].
 18. Rethinking Education: Investing in Skills for Better Socio-Economic Outcomes (2012). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?qid=1423750986387&uri=CELEX%3A52012DC0669> [in English].
 19. The Internationalization of Higher Education. (2014). *UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. Higher Education in Europe*, 32, 4 [in English].
 20. Trends 2015: Learning and Teaching in European Universities. *EUA*, 133 [in English].
 21. UNESCO. (2019). Global flow of tertiary-level students. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx> [in English].
 22. UIS.Stat. (2019). UNESCO Institute of Statistics. URL: <http://data.uis.unesco.org/#> [in English].
 23. Zaharia E. S. (2008). The Entrepreneurial. University in the Knowledge Society. *Higher Education in Europe*, 30, 1, 31–40 [in English].